

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระบบเศรษฐกิจของโลกปัจจุบันกำลังปรับตัวจากระบบเศรษฐกิจยุคเก่า (Industry Based Economy) ไปสู่ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ (New Economy) หรือที่เรียกว่า Knowledge-based Economy ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพิงการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) ความคิดใหม่ การมีข้อมูล(data)ที่เพียบพร้อมและสารสนเทศ(information) ที่ได้เปรียบ ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของความเสี่ยง ความไม่แน่นอนและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 3 ประการที่มีอิทธิพลทำให้เศรษฐกิจโลกปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจยุคใหม่นั้นได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเปิดเสรีทางการค้า (Trade Liberalization) และการปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยีโดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เศรษฐกิจของประเทศมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค อีกทั้งระบบเศรษฐกิจมีลักษณะที่แตกต่างไปจากระบบเศรษฐกิจโลกยุคเก่าทั้งด้านลักษณะของเศรษฐกิจ การแข่งขันของภาคอุตสาหกรรม ทุนแรงงานและนโยบายของภาครัฐ (ดังแสดงในตารางที่ 1.1) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับโลกนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อเนื่องมาสู่ระดับภูมิภาคและระดับประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นประเทศที่มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวโน้มของโลกและพัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ได้เท่านั้น จึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ในสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และสภาวะการแข่งขันที่รุนแรงเช่นในปัจจุบัน

ตารางที่ 1.1

เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างระบบเศรษฐกิจยุคเก่าและยุคใหม่

ประเด็น	ระบบเศรษฐกิจยุคเก่า	ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่
1. ลักษณะเศรษฐกิจ		
ตลาด	ไม่เปลี่ยนแปลงมาก	เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
ขอบเขตการแข่งขัน	ระดับชาติ	ระดับโลก
รูปแบบองค์กร	แบบแบ่งสายงาน	แบบเครือข่าย
การกระจายตัวทางภูมิศาสตร์ของธุรกิจ	ต่ำ	สูง
การแข่งขันระหว่างภูมิภาค	ต่ำ	สูง
2. ภาคอุตสาหกรรม		
กระบวนการผลิต	การผลิตจำนวนมาก	การผลิตแบบยืดหยุ่น
ปัจจัยหลักในการผลิต	ทุนและแรงงาน	นวัตกรรมและความรู้
ปัจจัยหลักทางเทคโนโลยี	จักรกล	ดิจิทัล
ปัจจัยสร้างความได้เปรียบ	ต้นทุนต่ำลงจากการประหยัดจากขนาด	ต้นทุน นวัตกรรม คุณภาพ ความเร็ว การนำสินค้าเข้าตลาด
ความสำคัญของงานวิจัยและนวัตกรรม	ปานกลาง	สูง
ความสัมพันธ์กับกิจการอื่น	ไม่มี	พันธมิตรและความร่วมมือ
3. แรงงาน		
นโยบายหลัก	การจ้างงานเต็มที่	ค่าจ้างและรายได้สูงขึ้น
ทักษะ	ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน	ความรู้และทักษะกว้าง
พื้นฐานการศึกษา	มีทักษะ	เรียนรู้ตลอดชีวิต
ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายแรงงานกับฝ่ายบริหาร	แบบฝ่ายตรงข้าม	แบบความร่วมมือ
รูปแบบการจ้างงาน	มีเสถียรภาพ	มีทั้งความเสี่ยงและโอกาส
4. ภาครัฐบาล		
ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและเอกชน	รัฐกำหนดความต้องการ	รัฐสนับสนุนการเจริญเติบโตและการสร้างนวัตกรรมใหม่
กฎระเบียบ	รัฐบังคับและควบคุม	อาศัยกลไกตลาดมีความยืดหยุ่น

ที่มา : www.nectec.or.th, 14 มกราคม 2548

ศาสตราจารย์ ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ (Prof. Michael E. Porter) ผู้พัฒนาแนวคิดการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในระดับเวทีการค้าโลกได้มองว่าการที่แต่ละประเทศจะสามารถปรับตัว (transform) เพื่อเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ได้นั้นต้องมีปัจจัยสนับสนุนอย่างน้อย 6 ประการกล่าวคือ 1. โครงสร้างพื้นฐานใหม่สำหรับสร้างความมั่งคั่ง (New Infrastructure for Wealth Creation) 2. รูปแบบธุรกิจใหม่ (New Business Model) 3. แหล่งคุณค่าแห่งใหม่ (New Source for Value) 4. เจ้าของความมั่งคั่งหน้าใหม่ (New Ownership of Wealth) 5. รูปแบบการศึกษาแบบใหม่ (New Education Models and Institutions) 6. การบริหารงานรูปแบบใหม่ (New Management)

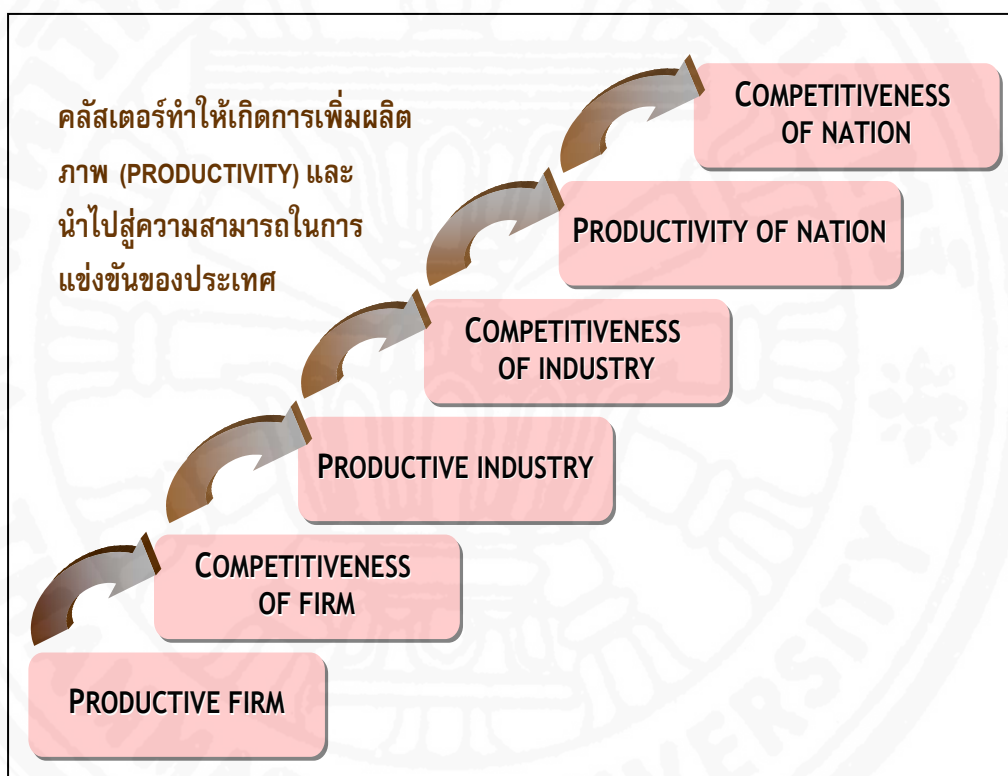
แนวคิดการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศดังกล่าวของศาสตราจารย์ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางไปทั่วโลก รวมถึงรัฐบาลไทยชุดปัจจุบันที่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในฐานะที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้ประเทศมีการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน จึงได้กำหนดให้การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) พร้อมทั้งแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ (กพข.) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่กำหนดกรอบทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในระดับภาพรวมและระดับสาขา ผลักดันยุทธศาสตร์ให้เกิดผลทางปฏิบัติ รวมทั้งกำกับดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ (สพข.) ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการฯ

แนวคิดการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ (Cluster Development) จึงได้รับความสำคัญจากรัฐบาลไทยในฐานะที่เป็นเครื่องมือหนึ่งที่มีประสิทธิภาพในการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไทย เนื่องจากการรวมกลุ่มเป็นคลัสเตอร์นั้นมีเป้าหมายสำคัญคือ ยกระดับความสามารถในการแข่งขันหรือผลิตภาพ (Productivity) ของธุรกิจที่เกี่ยวข้องในคลัสเตอร์ทั้งหมด จากแนวคิดความสามารถในการแข่งขันของศาสตราจารย์ไมเคิล อี. พอร์เตอร์ ประเทศจะมีความสามารถในการแข่งขันได้ต้องเริ่มต้นจากหน่วยเล็กที่สุดของระบบเศรษฐกิจ คือ บริษัท ซึ่งหากบริษัทสามารถเพิ่มผลผลิตของตนให้สูงขึ้นได้ โดยเฉพาะจากการเพิ่มขึ้นของผลิตภาพแรงงานย่อมทำให้เกิดความได้เปรียบเหนือคู่แข่งและหากหลายๆบริษัทที่อยู่ในอุตสาหกรรมเดียวกันมีผลิตภาพเพิ่มขึ้นย่อมส่งผลให้อุตสาหกรรมนั้นๆ มีความสามารถในการแข่งขันเพิ่มขึ้น และเมื่อหลายๆ อุตสาหกรรมในประเทศ

มีผลผลิตภาพเพิ่มขึ้น จะนำไปสู่การยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้สูงขึ้น ส่งผลให้ประเทศสามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงและดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1.1

คลัสเตอร์กับการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547

จากความสำคัญของการพัฒนาคลัสเตอร์ดังกล่าวรัฐบาลไทยจึงได้กำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (สพข.) เป็นหน่วยงานหลักในการผลักดันการพัฒนาคลัสเตอร์ของประเทศไทย พร้อมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ (คลัสเตอร์) ผลักดันการดำเนินการในระดับปฏิบัติ การสร้างความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจและการติดตามและประเมินผลการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ โดยในปี 2547 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้ทำบันทึกความร่วมมือ (MOU) การสร้างเครือข่ายการประสานงานและผลักดันการพัฒนาคลัสเตอร์

ระดับประเทศกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนรวม 11 หน่วยงานได้แก่ สำนักงานงบประมาณ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงศึกษาธิการ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย ธนาคารทหารไทย จำกัด(มหาชน) และสถาบันคีนันแห่งเอเชีย เพื่อร่วมมือกันผลักดันให้เกิดการพัฒนาคลัสเตอร์ในภาคการผลิตและบริการ และเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันอย่างเป็นรูปธรรม

ในส่วนของการพัฒนาภาคการผลิตของประเทศ รัฐบาลชุดปัจจุบันได้มีการวางยุทธศาสตร์ภาคการผลิตไว้ 3 ระดับ คือ 1) กำหนดกลุ่มอุตสาหกรรมที่เป็นจุดแข็งและจุดขายที่จะแข่งขันในตลาดโลกโดยจัดเป็นกลุ่มคลัสเตอร์ 2) กำหนดแผนเชื่อมโยงการค้าการลงทุนในระดับภูมิภาคกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างความมั่งคั่งร่วมกัน 3) กำหนดยุทธศาสตร์ระดับภาคเนื่องจากแต่ละภาคในประเทศมีความแตกต่างและจุดขายที่ต่างกัน โดยมุ่งพัฒนาที่เชื่อมต่อกับรอยตะเข็บประเทศเพื่อนบ้านควบคู่กันเพื่อนำไปสู่การค้าการลงทุนในระดับภูมิภาค

สำหรับแผนระดับกระทรวงนั้นกระทรวงอุตสาหกรรมได้มีการจัดทำแผนปรับโครงสร้างรายสาขา 13 สาขาขึ้น โดยมีการกำหนดนโยบายการส่งเสริมการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจไว้ในแผนแม่บทเกือบทุกสาขาอุตสาหกรรม ตามยุทธศาสตร์ที่ 1 การปรับโครงสร้างอุตสาหกรรม นอกจากนี้ในระดับปฏิบัติการได้มีการดำเนินการเพื่อพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจในหลายหน่วยงานซึ่งรวมถึง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ได้ดำเนินโครงการ“พันธมิตรอุตสาหกรรม” (Cluster Development Project) โดยมุ่งหวังให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทย เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการแข่งขัน โดยการรวมตัวสร้างพันธมิตรและพัฒนาเครือข่ายทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ โดยได้เริ่มต้นที่ 3 อุตสาหกรรมก่อนคือ อุตสาหกรรมสิ่งทอที่จังหวัดชัยภูมิ อุตสาหกรรมอาหารในเขตภาคกลางและอุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ในเขตกรุงเทพและปริมณฑล ในปีงบประมาณ 2549 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้กำหนดแผนงานที่จะพัฒนาคลัสเตอร์นำร่องที่ได้เริ่มดำเนินการมาแล้วข้างต้นอย่างต่อเนื่อง และจะขยายผลการดำเนินงานในวงกว้างมากขึ้น โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นคลัสเตอร์ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศ ภายใต้โครงการการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรม (Industrial Cluster Development) ซึ่งสอดคล้องตามประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมของกระทรวงอุตสาหกรรม

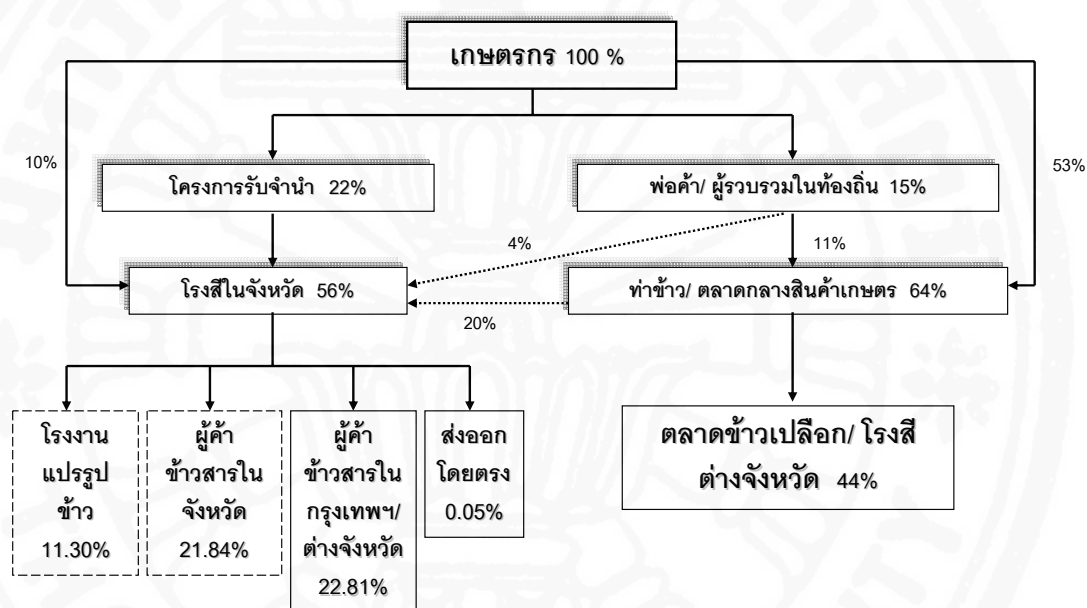
ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ในฐานะที่เป็นหน่วยงานหลักที่ให้การส่งเสริมและพัฒนาขีดความสามารถของอุตสาหกรรมได้เล็งเห็นประโยชน์และความจำเป็นของการพัฒนาผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้ได้เรียนรู้ถึงแนวทางในการปรับตัวและการสร้างความสามารถในการแข่งขันตามแนวคิดที่มุ่งเน้น “ความได้เปรียบเชิงแข่งขัน” (Competitive Advantage) ด้วยกระบวนการส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายวิสาหกิจ หรือ คลัสเตอร์ จึงได้ประสานความร่วมมือกับสถาบันอาหาร องค์การเครือข่ายกระทรวงอุตสาหกรรม ดำเนินโครงการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรม (Industrial Cluster Development) ขึ้นโดยคัดเลือกจังหวัดพิษณุโลกเป็นพื้นที่นำร่อง มีโรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปข้าวขนาดกลางและขนาดย่อมเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมาย เนื่องจากข้าวเป็นสินค้ายุทธศาสตร์ตามนโยบายของภาครัฐและเป็นสินค้าที่มีศักยภาพของจังหวัดพิษณุโลก ในปี 2548 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวม ณ ราคาตลาด (Gross Provincial Product : GPP) ของจังหวัดพิษณุโลกเท่ากับ 40,148 ล้านบาท เป็นรายได้จากภาคเกษตรถึงร้อยละ 21.7 ซึ่งการทำนาข้าว นับว่าเป็นที่มาของรายได้หลักของภาคเกษตรของจังหวัด ดังนั้นกลุ่มโรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปข้าวจึงเป็นกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อภาคเศรษฐกิจของจังหวัดพิษณุโลกในระดับสูง

จากการศึกษาและวิเคราะห์ในขั้นต้นถึงศักยภาพทางการผลิตข้าวของจังหวัดพิษณุโลกพบว่า จังหวัดพิษณุโลกเป็นแหล่งผลิตข้าวเจ้าที่สำคัญของภาคเหนือตอนล่าง ในปี 2547 จังหวัดพิษณุโลกมีพื้นที่เพาะปลูกข้าวเจ้ารวมทั้งสิ้น 2.52 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.51 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมดในภาคเหนือหรือร้อยละ 3.90 ของพื้นที่เพาะปลูกข้าวทั้งหมดของประเทศไทย ทั้งนี้ประสิทธิภาพด้านการผลิตข้าวเจ้าของจังหวัดพิษณุโลกนับว่ายังไม่อยู่ในจุดที่ได้เปรียบ เนื่องจากแม้ว่าจะมีผลผลิตข้าวเจ้าในปีเฉลี่ยต่อไร่ (yield) อยู่ที่ 462 กิโลกรัม/ไร่ แต่เมื่อเทียบกับจังหวัดคู่แข่งสำคัญที่อยู่ในภาคเดียวกันคือ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีผลผลิตข้าวเจ้าในปีเฉลี่ยต่อไร่ (yield) อยู่ที่ 561 กิโลกรัม/ไร่ จะเห็นได้ว่าประสิทธิภาพด้านการผลิตของพิษณุโลกยังอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตข้าวของจังหวัดพิษณุโลกนั้นสูงกว่าคู่แข่ง

สำหรับด้านการตลาด ในปี 2547 จังหวัดพิษณุโลกมีผลผลิตข้าวเจ้าเปลือกออกสู่ตลาดรวม 1.66 ล้านตัน คิดเป็นร้อยละ 33.46 ของผลผลิตข้าวเปลือกทั้งหมดในภาคเหนือหรือร้อยละ 6.80 ของผลผลิตข้าวเปลือกทั้งหมดของประเทศ โดยผลผลิตข้าวเปลือกส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 56 จะส่งเข้าโรงสีข้าวภายในจังหวัด ซึ่งในจำนวนนี้หลังจากสีได้เป็นข้าวสารแล้วจะถูกกระจายต่อไปยังผู้ค้าข้าวสารในกรุงเทพฯและต่างจังหวัดเป็นสัดส่วนร้อยละ 22.81 ผู้ค้าข้าวสารในจังหวัดสัดส่วนร้อยละ 21.84 กระจายเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวในพื้นที่ร้อยละ

11.30 และส่งออกต่างประเทศโดยตรงร้อยละ 0.05 ส่วนข้าวเปลือกที่เหลือร้อยละ 44 จะส่งเข้าสู่โรงสีข้าวและตลาดข้าวเปลือกในต่างจังหวัด ซึ่งจะเห็นได้ว่าผลผลิตข้าวเปลือกและข้าวสารของจังหวัดพิษณุโลกกว่าครึ่งหรือร้อยละ 66.81 ถูกส่งออกไปจำหน่ายนอกพื้นที่ทั้งจังหวัดใกล้เคียงและกรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 1.2
วิถีตลาดข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

ที่มา : สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก, 2548

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจังหวัดพิษณุโลกจะเป็นผู้ผลิตและส่งออกข้าวเข้าสู่ตลาดในประเทศรายใหญ่อีกตาม แต่เมื่อพิจารณาสินค้าข้าวที่ผลิตเพื่อส่งออกนอกจังหวัดแล้วพบว่ายังคงเป็นสินค้าข้าวเจ้าเปลือกถึงร้อยละ 44 และเป็นสินค้าที่ผ่านการแปรรูปขั้นต้นคือ ข้าวสารร้อยละ 22.81 ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มให้การส่งออกข้าวของจังหวัดได้ไม่สูงมากนัก รวมทั้งผลผลิตข้าวที่เข้าสู่การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์จากข้าวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มมีเพียงร้อยละ 11.30 ของผลผลิตข้าวเปลือกทั้งหมดของจังหวัด อีกทั้งในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกมีโรงงานแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวเพียง 6 รายเท่านั้น ซึ่งเป็นโรงงานขนาดกลางและขนาดย่อมทั้งหมดและในปัจจุบันต่างประสบกับปัญหาด้านคุณภาพของวัตถุดิบข้าวคือ ข้าวเจ้าที่เข้าสู่โรงงานมีคุณภาพไม่สม่ำเสมอทำให้ไม่สามารถผลิตผลิตภัณฑ์จากข้าวที่มีคุณภาพตรงตามที่ต้องการได้ ทำให้อุตสาหกรรม

แปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลกไม่อยู่ในจุดที่ได้เปรียบและไม่สามารถแข่งขันกับคู่แข่งนอกพื้นที่ได้ในปัจจุบัน

ตารางที่ 1.2

จำนวนโรงสีและโรงงานแปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

โรงสีข้าวในจังหวัดพิษณุโลก	รวม 65 โรงสี
โรงสีข้าวเอกชน	63
โรงสีข้าวชุมชนและสหกรณ์การเกษตร	2
โรงงานแปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลก	รวม 6 โรงงาน
โรงงานเส้นก๋วยเตี๋ยว	3
โรงงานเส้นหมี่ขาว (สด, แห้ง)	2
โรงงานผลิตขนมอบกรอบ	1

ที่มา : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพิษณุโลก, 2549

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจแปรรูปข้าวขนาดกลางและขนาดย่อมในภาคอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวของจังหวัดพิษณุโลกให้ได้เรียนรู้ถึงแนวทางในการปรับตัวและการสร้างความสามารถในการแข่งขันตามแนวคิดที่มุ่งเน้น “ความได้เปรียบเชิงแข่งขัน” (Competitive Advantage) โครงการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรม (Industrial Cluster Development) ด้านอุตสาหกรรมเกษตร (แปรรูปข้าว) จังหวัดพิษณุโลกจึงเป็นโครงการหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้วิสาหกิจแปรรูปข้าวสามารถรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจหรือคลัสเตอร์ที่มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ เป้าหมายและยุทธศาสตร์ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันที่ชัดเจน ที่ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงการผลิตในเชิงกิจกรรม(Activity Linkages) ตั้งแต่อุตสาหกรรมต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ ได้แก่ ผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว เกษตรกรปลูกข้าว ผู้รวบรวมข้าว โรงสีข้าว โรงงานแปรรูป ผู้ผลิตบรรจุภัณฑ์ ผู้ค้าส่ง ผู้ค้าปลีก และผู้ขนส่ง ตลอดจนการเชื่อมโยงในเชิงความร่วมมือ (Cooperation Linkages) กับหน่วยงานภาครัฐ สมาคมธุรกิจการค้า สถาบันเฉพาะทางของอุตสาหกรรม สถาบันการศึกษาและสถาบันการเงินที่เกี่ยวข้อง อันเป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่การ

เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดพิษณุโลกและนำพาเศรษฐกิจจังหวัดพิษณุโลกไปสู่อนาคตอย่างมีทิศทางและเป้าหมายที่แน่นอน

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากรอบแนวคิดหรือแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Concept) การพัฒนาการรวมกลุ่มแบบเครือข่ายวิสาหกิจ (คลัสเตอร์) เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรม โดยได้นำเอาโครงการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรม (Industrial Cluster Development) ด้านอุตสาหกรรมเกษตร(แปรรูปข้าว) จังหวัดพิษณุโลกมาใช้เป็นกรณีศึกษา ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้จึงมี 4 วัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของกลุ่มโรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปข้าวขนาดกลางและขนาดย่อมในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก
2. ประเมินสถานภาพของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกเพื่อดูความเชื่อมโยงของกิจกรรมที่มีอยู่ของธุรกิจที่เกี่ยวข้องตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ของอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวในจังหวัดพิษณุโลกตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ
3. วิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก
4. เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะการวางทิศทาง เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกที่ชัดเจน ที่จะยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวของจังหวัดพิษณุโลกได้ในระยะสั้น

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การดำเนินการวิจัยนี้ได้ดำเนินการเป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรม(Industrial Cluster Development) ด้านอุตสาหกรรมเกษตร(แปรรูปข้าว) จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมและสถาบันอาหาร องค์การเครือข่ายกระทรวงอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงกำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1.3.1 ศึกษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มโรงสีข้าวขนาดกลางและขนาดย่อม และโรงงานแปรรูปข้าว

ศึกษาลักษณะเฉพาะของกลุ่มโรงสีข้าวขนาดกลางและขนาดย่อม และโรงงานแปรรูปข้าวเพื่อนำมาใช้วิเคราะห์สถานการณ์ภาพของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกและดูความเชื่อมโยงการผลิตในเชิงกิจกรรม (Activity Linkages) ตั้งแต่กิจกรรมต้นน้ำจนถึงปลายน้ำตลอดห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ของอุตสาหกรรมเกษตร(แปรรูปข้าว) จังหวัดพิษณุโลกและความเชื่อมโยงในเชิงความร่วมมือ(Cooperation Linkages) โดยเลือกศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการรวมกลุ่มและเชื่อมโยงอุตสาหกรรมด้านอุตสาหกรรมเกษตร(แปรรูปข้าว) ดังนี้

1.3.1.1 กลุ่มอุตสาหกรรม ได้แก่โรงสีข้าวและโรงงานแปรรูปข้าวขนาดกลางและขนาดย่อม

1.3.1.2 สมาคมการค้า ได้แก่ ชมรมโรงสีจังหวัดพิษณุโลก หอการค้าจังหวัดพิษณุโลกและสภาอุตสาหกรรมจังหวัดพิษณุโลก

1.3.1.3 หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 2 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพิษณุโลก สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรเขตที่ 2 และศูนย์วิจัยข้าวจังหวัดพิษณุโลก

1.3.1.4 หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ ภาควิชาวิทยาศาสตร์การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และคณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร คณะเทคโนโลยีการเกษตรและอาหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

1.3.2 วิเคราะห์สภาวะการแข่งขันของอุตสาหกรรมเกษตร(แปรรูปข้าว) จังหวัดพิษณุโลก

วิเคราะห์สภาวะการแข่งขันของอุตสาหกรรมเกษตร(แปรรูปข้าว)ในจังหวัดพิษณุโลกโดยใช้ตัวแบบ Five Forces Model เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ โดยวิเคราะห์จากข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากสัมภาษณ์เบื้องต้น (Pre-interview) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-interview) กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายในข้อ 1.3.1.1 - 1.3.1.4

1.3.3 วิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

วิเคราะห์ขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกโดยใช้ตัวแบบ Diamond Model เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ โดยใช้ข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept-interview) กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายในข้อ 1.1-1.4 และข้อมูลที่รวบรวมได้จากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจข้าวในจังหวัดพิษณุโลก

1.3.4 วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis)

วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis) ของอุตสาหกรรมเกษตร(แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกร่วมกับวิเคราะห์ตาราง อุปสรรค โอกาส จุดอ่อน จุดแข็ง (TOWS Matrix) เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และยุทธศาสตร์การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของคลัสเตอร์แปรรูปข้าวในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ของคลัสเตอร์นั้นขึ้นอยู่กับความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มแต่ละกลุ่ม ซึ่งรูปแบบ ลักษณะและประเด็นความร่วมมือจะแตกต่างกันไป ดังนั้นประโยชน์ที่ได้จะเป็นผลมาจากความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มคลัสเตอร์ข้าวแปรรูปในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลกในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เกิดความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มโรงสีข้าว โรงงานแปรรูปข้าวและหน่วยงานสนับสนุนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละด้าน เช่น ความร่วมมือด้านการตลาด ความร่วมมือด้านการผลิตและเทคโนโลยีการแปรรูปข้าว ความร่วมมือด้านการออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ความร่วมมือด้านการบริหารจัดการ ความร่วมมือด้านการกระจายสินค้า ความร่วมมือด้านการพัฒนาบุคลากรและความร่วมมือด้านการเงิน เป็นต้น

2. เกิดนวัตกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรมแปรรูปข้าว จากการร่วมมือกันระหว่างกลุ่มโรงสีข้าว โรงงานแปรรูปข้าวและหน่วยงานสนับสนุนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

3. โรงสีข้าว และวิสาหกิจแปรรูปข้าวในภาคอุตสาหกรรมแปรรูปข้าวของจังหวัดพิษณุโลกได้เรียนรู้ถึงแนวทางในการปรับตัวและการสร้างความสามารถในการแข่งขันตามแนวคิดที่มุ่งเน้น “ความได้เปรียบเชิงแข่งขัน” (Competitive Advantage)

นอกจากนั้นผลงานวิจัยนี้อาจสามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาให้แก่หน่วยงาน
ภาครัฐ สถาบันการศึกษาและหน่วยงานอื่นๆ ได้ในอนาคต

